

Kustfågelbeståndets utveckling i Stockholms skärgård

– en sammanfattning av en inventeringsrapport.

I FIU nr 4 2007 gjordes (av Hans Ryttman) en sammanfattning av den kustfågelinventering som genomfördes i Uppsala län 2002–2003. Samtidigt som denna inventering gjordes, pågick en motsvarande i Stockholms läns skärgård åren 2000–2005. Resultaten av den senare inventeringen finns utgiven av SOF (2009) med Niclas Eklund som inledande författare, medan de artvisa avsnitten är skapade av Anders Haglund, Bill Douhan, Henri Engström, Niclas Eklund, Roland Staav, Sören Lindén och Åke Andersson. Ett 80-tal personer var engagerade i inventeringen. Eftersom ungefär en tredjedel av skärgården i Stockholms län, d.v.s. Norrtälje kommun, ingår i UOF:s rapportområde, är det befogat att göra en sammanfattning av denna del av inventeringen för Upplands ornitologer och summera hur många par av respektive art som totalt häckade längs kusten i Upplands rapportområde i början av 2000-talet.

Utförande

Hela skärgården inventerades vid tre tillfällen under häckningssäsongen (andra halvan av april, andra halvan av maj och första halvan av juni) för att på bästa sätt täcka in tidpunkten för de olika arternas häckningar, i stort sett enligt Naturvårdsverkets inventeringsnorm (1978). Fältarbetet har, med mycket få undantag, skett från båt med två mans besättning (För en mer utförlig beskrivning av metodiken vid kustfågelinventeringar, se FiU nr 4 2007). Under inventeringsarbetet registrerades platsen för varje häckande par på kartor indelade i km²-rutor (Rikets nät). En motsvarande inventering gjordes enligt samma metodik åren 1974–1977 och med den nu genomförda kan därför direkta jämförelser göras. Vid den nya inventeringen har områdesindelningen delvis gjorts om, men i och med att paren vid båda inventeringarna har registrerats per km²-ruta, är det ändå möjligt att, efter omräkning, göra direkta jämförelser mellan dem.

Vid sammanställningen av resultaten har Stockholms läns skärgård delats in i dels tre zoner (inner-, mellan och ytterskärgård), dels tre regioner (norra, mellersta och södra skärgården). Av detta följer att skärgården har delats in i nio områden. Den norra regionens sydgräns är dragen ungefär vid breddgraden 59°30', vilket innebär att nästan hela Norrtälje kommun tillhör denna. Det är egentligen bara de yttersta skärgårdarna i sydost, Gillöga och Svenska Högarna, som tillhör den mellersta regionen.

Medan inventeringen på 1970-talet hade vissa brister i täckningsgrad, var den nya heltäckande i och med att samtliga km²-rutor inventerades under alla tre perioderna. Det innebär totalt 1 311 km²-rutor i den norra regionen fördelade på 523 i inner-, 313 i mellan- samt 475 i ytterskärgården. Norrtälje kommun innehöll totalt 1 174 km²-rutor fördelade på 458 i inner-, 218 i mellan- samt 498 i ytterskärgården.

Resultat

Citat ur presentationen: "I Stockholms läns skärgård häckar 167 216 kustfågelpar varav ejdern utgör drygt 100 000. Sedan -75 (som den föregående inventeringen benämns) har en omfattande omDispositionering av det häckande beståndet skett. En förskjutning av bestånden dels mot norr, dels mot ytterskärgården är tydlig. Av 38 arter kustfåglar uppvisar 20 vikande trender. Av dessa placeras 14 på den regionala rödlistan. Allvarligast är situationen för svärta och skrântärna. Desto bättre uppvisar knipa, storskarv, gråtrut och tordmule positiva trender."

Sedan den första inventeringen har berganden försvunnit, som häckfågel, medan storskarven har tillkommit. Mer udda häckfågelarter, som inte registrerades vid den förra inventeringen, men som nu noterades med enstaka par, var gråhakedopping och stjärtand. Gråhägern hade nu tio kolonier i skärgården, men den inventerades inte på 1970-talet.

Det totala antalet registrerade häckande par har minskat med 8 % sedan 1975, men har minskat än mer, med 27 %, om vi inte räknar med ejdern. Ejderns populationstillväxt är låg, 8 %, men står ändå, tack vare sin dominans bland skärgårdens kustfåglar, för den största numerära ökningen (7 000 par) sedan 1975. Fiskmåsen är den näst vanligaste arten, men beståndet har nästan halverats.

Ytterligare ett citat: "Den samlade bilden är att den södra regionen, där minskningen är som tydligast för arter med negativa trender, samtidigt uppvisar den största tillväxten för arter med positiva trender. Förhållandet är det motsatta i den norra regionen. Här har tillväxten varit låg för arter med positiva trender samtidigt som minskningen varit sparsam för arter med negativa trender. Den södra ytterskärgården framstår idag bildligt som ett brohuvud för 'invandrande' arter, medan den norra skärgården tycks fungera som en reträttplats för de numerärt minskande arterna."

Silltrut *Larus fuscus*

FOTO: ROINE KARLSSON

Knölsvan *Cygnus olor*

FOTO: ROINE KARLSSON

Artpresentation

I den följande presentationen av de olika arterna redovisas fakta från sammanställningen av resultaten från inventeringarna i Stockholms län, men också det totala antalet häckande par vid kusten och i skärgården i Upplands rapportområde i början av 2000-talet. Den senare uppgiften är en sammanslagning av det antal som redovisats från inventeringen i Uppsala län med antalet i Norrtälje kommun (uppgifter från Bill Douhan).

Knölsvan

Knölsvanen har ökat med 46 % sedan 1975 och registrerades nu med 2 010 par. Ökningen har varit störst i den södra delen av Stockholms län (+125 %) medan den i norr var avsevärt lägre (+23 %). I den norra regionen var ökningen som störst i ytterskärgården, +68 %.

I den del som tillhör Norrtälje kommun registrerades 600 par (214 i innerskärgården – 112 i mellanskärgården – 274 i ytterskärgården), vilket tillsammans med 509 par i

Uppsala län ger totalt 1 109 par i rapportområdet.

Grågås

Arten häckar framför allt i ytterskärgården, 54 % av alla par noterades här, medan 38 % fanns i mellanskärgården och endast 8 % i den inre zonen. Populationen har ökat högst väsentligt, med hela 660 %, sedan 1975, och nu inräknades 1 320 par. Samtidigt som grågåsen har ökat i antal, har den också börjat häcka allt längre in i skärgården.

I Norrtälje kommun registrerades 435 häckande par (29 – 55 – 351) och i Uppsala län 503, d.v.s. totalt 938 par i Upplands rapportområde.

Kanadagås

Kanadagåsen är en tämligen ny häckfågel i Stockholms skärgård. Vid inventeringen 1975 påträffades endast sex häckande par, alla i söder, medan resultatet av den nya blev 649 par. Cirka 70 % av paren finns i innerskärgården, och den största tätheten noterades i den norra regionen.

I Norrtälje kommun påträffades 245 par (200 – 34 – 11) och i Uppsala län 128, d.v.s. sammantaget 373 par i rapportområdet.

Vitkindad gås

Vid den förra inventeringen fanns inte vitkindad gås som häckfågel i skärgården, men nu registrerades 465 par. Det stora flertalet fanns i närheten av Stockholm, 255 par bara i Ekoparken. I den norra regionen påträffades 47 par.

Resultatet för Norrtälje kommun var 33 par (26 – 4 – 3) och för Uppsala län 10, d.v.s. totalt 43 par.

Gravand

Gravanden har en liten men ökande population i Stockholms läns skärgård. Vid den förra inventeringen registrerades endast 4 par, men nu 78. Flertalet par finns i den yttre zonen och tätheten avtar in mot fastlandet.

Med 20 par (1 – 0 – 19) i Norrtälje kommun och 23 i Uppsala län innebär det sammantaget 43 par i rapportområdet.

Snatterand

Inventeringen resulterade i 111 par vilket innebär en ökning med 143 % sedan 1970-talet. Det stora flertalet, nära 70 %, fanns i skärgårdsområdena i anslutning till Stockholm, d.v.s. i den mellersta delen av innerskärgården.

I Norrtälje kommun är snatteranden fortfarande en mycket ovanlig häckfågel och bara 6 par (2 – 2 – 2) par hittades (inget par 1975). Tillsammans med 18 par i Uppsala län ger det totalt 24 häckande par i rapportområdet.

Kricka

Med 57 registrerade par är krickan en sparsam häckfågel i länets skärgård. Flest par finns i den inre zonen, och partätheten avtar ut mot ytterskärgården. Arten har minskat något (-12%) jämfört med den förra inventeringen.

I Norrtälje kommun påträffades endast 13 par (10 – 1 – 2), en nedgång med 22% jämfört med den förra inventeringen, vilket tillsammans med 78 par i Uppsala län innebär 91 häckande par i Upplands rapportområde.

Gräsand

Gräsanden är med 3 600 par den 11:e vanligaste arten i Stockholms skärgård och står därmed för cirka två procent av alla häckande kustfåglar. Ungefär hälften av alla par fanns i innerskärgården, och frekvensen avtar mot den yttre zonen. Partätheten är påfallande likartad i den inre zonen, oberoende av region. Arten har minskat med 17 % sedan 1970-talet, men det finns också delområden där den istället har ökat. I innerskärgården har den minskat kraftigt, cirka 40–45 %, i den mellersta och södra regionen, men den har istället ökat något i norr. I den yttre zonen har utvecklingen varit den motsatta, en rejäl minskning i norr (cirka en tredjedel) och en motsvarande ökning i den mellersta och södra regionen.

Inventeringen i Norrtälje kommun resulterade i 1 107 (645 – 214 – 248) par, vilket tillsammans med 940 par i Uppsala län ger totalt 2 047 par i rapportområdet.

Skedand

Med 75 inräknade par är skedanden en fåtalig häckfågel i skärgården. I motsats till gräsand och kricka har skedanden sitt tätaste bestånd i ytterskärgården, 64 % av alla par, och tätheten minskar in mot fastlandet. Koncentrationen är störst i den norra regionen där Svenska Högarna, Svartlöga, In-Fredel och Gillöga har de högsta tätheterna. Skedanden har minskat kraftigt, -48 %, sedan den förra inventeringen.

Norrtälje kommun hade 46 (5 – 4 – 37) av länets 73 häckande par och tillsammans med 43 i Uppsala län ger det totalt 89 par i rapportområdet.

Brunand

Det häckande beståndet uppgick till 84 par, vilket innebär en nedgång med 10 par sedan den förra inventeringen. Så gott som alla par, cirka 65, finns i den norra delen av innerskärgården kring Ängsö, Spillersboda och insidan av Singö.

I Norrtälje kommun registrerades 66 par, alla i innerskärgården, och tillsammans med 55 par i Uppsala län innebär det 121 par i rapportområdet.

Vigg

Vid den andra kustfågelinventeringen registrerades 2 102 par vigg. Det är en nedgång med hela 71 % och innebär att den är en av de arter som har minskat kraftigast sedan 1970-talet. Nedgången har varit mest omfattande i söder och avtar mot norr. Det är egentligen bara den inre delen av den norra regionen som har klarat sig något så när med en minskning på 28 %.

I Norrtälje kommun registrerades 1 129 par (585 – 257 – 287), vilket innebär en halvering sedan 1975. Resultatet av inventeringen i Uppsala län var 830 par, vilket sammantaget innebär 1 959 par i rapportområdet.

Bergand

Vid den förra inventeringen inräknades 100 par, men nu inte ett enda. Möjligen kan det ha funnits något enstaka par, men sannolikt

Ejder *Somateria mollissima*

FOTO: ROINE KARLSSON

är den utgången som häckfågel i Stockholms län. Inte heller i Uppsala län kunde någon häckning påträffas.

Ejder

Ejdern var med sina drygt 100 000 par den i särklass talrikaste arten i skärgården. Den har ökat med 11 % sedan den förra inventeringen och utgjorde nu ungefär 60 % av alla kustfåglar. Beståndsutvecklingen har emellertid inte varit positiv i hela området. I den mellersta regionen har ejdern minskat kraftigt både i den inre och den mellersta zonen, d.v.s. utanför Stockholm, medan den istället har ökat mycket kraftigt i den yttre (+75 %). Även i den norra regionen har arten minskat, dock marginellt, i den mellersta zonen. I övrigt har den ökat med drygt 20 %, d.v.s. såväl i den södra som den norra regionen.

Totalt noterades 34 564 par (4080 – 5834 – 24650) i Norrtälje kommun och tillsammans med de 3 603 som registrerades i Uppsala län blir det 38 167 par i Upplands rapportområde.

Svärta

Vid den nya inventeringen inräknades 895 par vilket innebär att hela 90 % av länets svärter har försvunnit sedan 1975. Av dem som finns kvar, påträffades flertalet i den mellersta och norra delen av ytterskärgården, men även här har nedgången varit mycket stor.

I Norrtälje kommun inräknades 538 par (8 – 60 – 470) och i Uppsala län 93 par, d.v.s. totalt 631 par i rapportområdet.

Knipa

Knipan är med sina 3 140 par en vanlig fågel i skärgården och har därtill ökat kraftigt, +73 %, sedan inventeringen på 1970-talet. Beståndstätheten är nästan lika hög i mel-lanskärgården som i innerskärgården, men avsevärt mycket lägre i den yttre zonen. Denna skillnad beror troligen till stor del på bostadsbrist, d.v.s. trähål och holkar. Arten har ökat i samtliga områden, men endast marginellt i den norra regionen.

Antalet häckande par i Norrtälje kommun uppgick till 841 (568 – 179 – 94) medan 422 inräknades i Uppsala län, vilket innebär totalt 1 263 par i rapportområdet i början på 2000-talet.

Småskrake

Den senaste inventeringen resulterade i 835 par. Partätheten var högst i den yttre zonen för att sedan minska in mot fastlandet. Beståndsutvecklingen har varit kraftigt negativ sedan 1975, -59 %. Nedgången är som störst i mellanskärgården, medan den var något lägre i den yttre zonen och ytterligare något mindre i den inre zonen.

I Norrtälje kommun registrerades 374 par (68 – 78 – 228) och nästan lika många, 361, i Uppsala län vilket blir totalt 735 par.

Storskrake

Storskraken är med 4 956 par den sjätte talrikaste av skärgårdens kustfågelarter (3 % av totalantalet), men har minskat med 15 % sedan den förra inventeringen. Den häckar företrädesvis i inner- och mellanskärgården, där cirka 85 % av alla par påträffas. I ett nord-sydligt perspektiv finns dock inga påtagliga skillnader i partäthet.

För Norrtälje kommuns del inräknades 1 707 par (1 005 – 348 – 354) och nära nog

identiska siffror, 1 703, erhöles i Uppsala län. Detta ger sammantaget 3 410 par i Upplands rapportområde.

Skäggdopping

Skäggdoppingen uppfattas kanske inte i första hand som en kustfågel, men häckar även här i ett förhållandevis stort antal. Eftersom den helst placerar sitt bo i bladvass, är den klart vanligast i innerskärgården. 72 % av alla par häckar här, medan nästan alla resterande par påträffas i mellanskärgården. Den högsta partätheten finns i den inre delen av den norra regionen. Beståndsutvecklingen har varit klart negativ, -46 %, sedan 1975.

I Norrtälje kommun registrerades 1 150 par (929 – 207 – 14) och adderas de 473 par som hittades i Uppsala län blir det totalt 1 623 par i rapportområdet.

Storskarv

Storskarven är en nyinvandrad häckfågel. Första häckningen i länets skärgård konstaterades 1994, men redan tio år senare fanns

Storskarv *Phalacrocorax carbo*. FOTO: ROINE KARLSSON

här så många som 2 114 par. Antalet kolonier, som hittades vid inventeringen, var 16, därv tre i den norra regionen, medan endast en hittades i Norrtälje kommun, på Systrarna i Svartlögafjärden.

Med de 580 par som häckade på Systrarna och de 2 556 paren i åtta kolonier i Uppsala län fanns således totalt 3 136 par i rapportområdet. Beståndet har sedan inventeringen dock minskat rejält.

Gråhäger

Inventeringen resulterade i 431 häckande par fördelade på tio kolonier. Arten ägnades ingen uppmärksamhet vid den förra inventeringen, men var då inte ens känd som häckfågelart i skärgården. Den i särklass största kolonin, 203 par, fanns på Blidö i Norrtälje kommun, men därutöver fanns bara en koloni med 18 par i kommunen.

Vid inventeringen i Uppsala län registrerades inga häckande gråhägrar, vilket innebär att det inte blir fler par än de som registrerades i Norrtälje kommun, d.v.s. 221 par, i rapportområdet.

Sothöna

Liksom skäggdoppingen häckar sothönan nästan uteslutande i den inre zonen, där det finns tillgång till bladvass. Beståndsutvecklingen för sothönan har likaså varit kraftigt negativ, hela 78 % av paren har försvunnit sedan 1975. I rapporten nämns försämrad vattenkvalitet som en möjlig orsak till nedgången.

I Norrtälje kommun registrerades 272 häckande par (235 – 36 – 1), medan endast 11 par hittades i hela Uppsala läns skärgård. För rapportområdet i sin helhet innebär det totalt 283 par.

Strandskata

Strandskatan är den vadare som noterades i störst antal, 1 568 par, i Stockholms läns skärgård. Arten har sin största täthet i den norra regionen, där den är relativt vanlig ända in i den inre zonen. I ett öst-västligt perspektiv är partätheten högst i ytterskärgården, något högre i norr än i söder, för att avta in mot fastlandet. Strandskatan har med en nedgång på

cirka 10 % klarat sig förhållandevis bra, men utvecklingen är ojämn på så vis att arten har minskat kraftigt i den mellersta zonen (-35%), ökat en hel del (+19%) i den yttre zonen och även ökat, om än marginellt, i innerskärgården. Ökningen i den inre zonen beror dock på en rejäl ökning i norr, medan arten istället har minskat söder därom. Från norr till söder i skärgården som en helhet har strandskatan ökat marginellt i norr, men minskat rejält, med drygt 20 %, i den mellersta och södra regionen.

För Norrtälje kommuns del gav inventeringen 811 par (241 – 155 – 415), medan 350 par hittades i Uppsala län, d.v.s. 1 161 par i rapportområdet.

Större strandpipare

Den större strandpiparen är en i skärgården fåtaligt förekommande häckfågel, som nästan uteslutande hör ytterskärgården till. Resultatet av inventeringen blev 105 par, varav flertalet fanns i den mellersta och södra delen av den yttre zonen. Arten har ökat med 26 % sedan den förra inventeringen, och är därmed den enda vadare som har ökat i antal sedan 1970-talet.

I Norrtälje kommun påträffades 22 par, alla i den yttre zonen, medan betydligt fler, 77 par, inräknades i Uppsala län, d.v.s. totalt 99 par i rapportområdet.

Tofsvipa

Tofsvipan är inte någon utpräglad skärgårdsfågel, men det finns par spridda längs kusten. Totalt inräknades 68 par med flertalet koncentrerade till den inre zonen, men enstaka par påträffas ända ut i ytterskärgården. Även tofsvipan har minskat rejält, -34 %, sedan 1970-talet.

Endast 15 par (8 – 5 – 2) registrerades i Norrtälje kommun. I Uppsala län är den mer vanlig, och 52 par noterades vid den där genomförda inventeringen. Det innebär sammantaget 67 par.

Rödbena

Även rödbenan har minskat rejält, (-45 %), sedan 1970-talet, mest i den mellersta och

yttersta zonen, och nu inräknades 408 par i länets skärgård. Partätheten är störst i den norra regionen, samtidigt som den minskar från ytterskärgården in mot fastlandet.

I Norrtälje kommun noterades 194 (26 – 44 – 124) par och i Uppsala län 251, d.v.s. totalt 445 par i hela rapportområdet.

Drillsnäppa

I motsats till flertalet andra arter vadare har drillsnäppan, liksom tofsvipan, sin tätaste förekomst i inner- och mellanskärgården, medan det är avsevärt mycket längre mellan paren i den yttre zonen. I ett nord-sydligt perspektiv är tätheten dubbelt så hög i den norra regionen som i den mellersta och södra. Detta är särskilt påtagligt i inner- och mellanskärgården, medan tätheten är låg i hela yttre zonen. Särskilt vanlig var drillsnäppan längs de skogsklädda stränderna i innerskärgården i södra delen av Norrtälje kommun.

I Norrtälje kommun påträffades 442 par (278 – 129 – 35) och i Uppsala län nästan lika många, 396 par. Det innebär totalt 838 par i rapportområdet.

Roskarl

På samma sätt som den större strandpiparen hör även roskarlen i första hand ytterskärgården till. Det är bara några få par som finns i den mellersta zonen och något enstaka i den inre. Resultatet av inventeringen blev 288 par, vilket innebär en nedgång med hela 75 % sedan 1970-talet. Minskningen har varit särskilt stor innanför den yttre zonen där nio av tio par försvunnit.

För Norrtälje kommuns del blev resultatet av inventeringen 148 par (1 – 2 – 145) och i Uppsala län 191 par, d.v.s. sammantaget 339 par.

Kustlabb

Kustlabben är ytterligare en art som nästan uteslutande häckar i ytterskärgården där 92 % av alla 228 par registrerades. Den är ungefär lika vanlig i hela den yttre zonen, från norr till söder. I motsats till många andra arter har den ökat något, +12 %, sedan 1970-talet.

I Norrtälje kommun inräknades 124 par

(0 – 4 – 120) och i Uppsala län 65 par, vilket tillsammans för hela rapportområdet innebär 189 par.

Skrattnås

Skrattnåsen förknippas kanske i första hand med vassrika insjöar, men häckar även vid kusten i ett inte föraktligt antal. Vid inventeringen inräknades 1 918 par, vilket innebär en nedgång i beståndet med 27 % sedan 1975. Skrattnåsen häckar företrädesvis i kolonier, men ensamhäckande par förekommer också. De två största kolonierna i Norrtälje kommun, i Bergshamraviken respektive Vaddövik, innehöll cirka 150 par vardera.

Norrtälje kommun hade nästan hälften, 931 (622 – 112 – 197), av länets alla skrattnåsar, och lägger vi till de 1 988 som påträffades i Uppsala län blir det totalt 2 919 par.

Fiskmås

Fiskmåsen är den näst talrikaste av skärgårdens alla kustfågelarter. Sammantaget inräknades 9 264 par vilket utgör 5,5 % av det totala fågelbeståndet. Trots det stora antalet har arten minskat med nära hälften, (-46 %), sedan den förra inventeringen. Den tätaste förekomsten finns i den norra regionen och särskilt i de inre delarna av ytterskärgården.

Även fiskmåsen finns i störst antal i Norrtälje kommun, där nära hälften, 4 564 par (1 856 – 813 – 1 895), av skärgårdens fiskmåsar inräknades. Dessa, tillsammans med 3 895 par i Uppsala län, ger sammantaget 8 459 par i rapportområdet.

Silltrut

Att silltruten har minskat i stora delar av Östersjön har varit känt sedan länge, och omtalat är det dåliga häckningsresultatet, som konstaterats på Stora Karlsö. I Stockholms län har arten minskat med 72 % sedan 1975, och nu inräknades bara 1 349 par. Den högsta partätheten registrerades i den mellersta regionen av den inre zonen, där den var åtminstone dubbelt så hög som i skärgården i övrigt. I den södra regionen var partätheten anmärkningsvärt låg både i den inre och mellersta zonen.

Silltrut, *Larus fuscus*. FOTO: ROINE KARLSSON

I Norrtälje kommun påträffades 445 par (166 – 38 – 241) och i Uppsala län så många som 669 par, d.v.s. 1 114 par i rapportområdet.

Gråtrut

Gråtruten har tills nyligen varit en framgångsrik fågelart. Genom att utnyttja människans resursslöseri på soptippar och det fiskrens, som fiskeflottan slängt i havet, har gråtruten kunna öka kraftigt i antal. Vid den senaste inventeringen registrerades 6 616 par i länet, vilket innebar en uppgång med 21 % sedan 1975. Den klart högsta partätheten, mer än dubbelt så hög som i övriga delar av skärgården, noterades i den södra regionen, medan arten i ett öst-västligt perspektiv är klart talrikast i ytterskärgården. Sedan den senaste inventeringen gjordes har arten sannolikt minskat rejält, och den är fr.o.m. 2010 rödlistad som "missgynnad".

Den största kolonin i Norrtälje kommun, 114 par, fanns på Systrarna vid Svartlöga och totalt i kommunen inräknades 1 337 par (318 – 114 – 905). I Uppsala län noterades 1 411 par, vilket ger sammanlagt 2748 par.

Havstrut

För havstrutens del är den positiva beståndsutvecklingen än mer påtaglig med en uppgång

på 67 % sedan den förra inventeringen. Merparten av paren finns i den yttre och mellersta zonen, medan partätheten är betydligt lägre i innerskärgården. Ser man på hur det förhåller sig specifikt i Norrtälje kommun, är dock havstruten vanligare i den inre zonen än i mellanskärgården. I motsats till andra trutar häckar paren solitärt och i mindre kolonier.

I Norrtälje kommun hittades 457 par (109 – 66 – 282) och i Uppsala län 372, d.v.s. totalt 829 par i rapportområdet.

Skräntärna

Skräntärnan har minskat med 82 % mellan inventeringarna, från 281 par till 53. Att det förhåller sig så beror i första hand på att två stora kolonier, som fanns vid den förra inventeringen, har försvunnit. Vid den senare inventeringen hittades endast solitära par och nästan bara i ytterskärgården. Hela Östersjöpopulationen har minskat under de senaste trettio åren.

Trettio par (1 – 4 – 25) registrerades i Norrtälje kommun och 231 par, därav 220 på Stenarna i Uppsala län, d.v.s. tillsammans 261 par i rapportområdet.

Fisktärna

Fisktärnan är avsevärt mycket fåtaligare i skärgården än silvertärnan, och resultatet

Tabell 1. Antalet häckande par längs kusten och i skärgården i Uppsala län (830 km²) respektive Norrtälje kommun (1174 km²) enligt inventeringar gjorda 2002–2003 respektive 2000–2002.

Art	Antal par i Uppsala län	Par/km ² i Uppsala län	Antal par i Norrtälje kommun	Par/km ² i Norrtälje kommun	Summa par i Upplands ro
Knölsvan	509	0,61	600	0,51	1109
Grågås	503	0,61	435	0,37	938
Kanadagås	128	0,15	245	0,21	373
Vitkindad gås	10	0,01	33	0,03	43
Gravand	23	0,03	20	0,02	43
Snatterand	18	0,02	6	<0,01	24
Kricka	78	0,09	13	0,01	91
Gräsand	940	1,13	1107	0,94	2047
Stjärtand	8	0,01	0	-	8
Årta	5	<0,01	4	<0,01	9
Skedand	43	0,05	46	0,04	99
Brunand	55	0,07	66	0,06	121
Vigg	830	1,00	1129	0,96	1959
Ejder	3603	4,34	34564	29,44	38167
Alfågel	0	-	1	<0,01	1
Svärta	93	0,11	538	0,46	631
Knipa	422	0,51	841	0,72	1263
Småskrake	361	0,43	374	0,32	735
Storskrake	1703	2,05	1707	1,45	3410
Storlom	4	<0,01	3	<0,01	7
Skäggdopping	473	0,57	1150	0,98	1623
Gråhakedopping	0	-	2	<0,01	2
Svarthakedopping	10	0,01	8	<0,01	18
Storskarv	2556	3,08	580	0,49	3136
Gråhäger	?	-	221	0,19	≥221
Rörhöna	0	-	1	<0,01	1
Sothöna	11	0,01	272	0,23	283
Strandskata	350	0,42	811	0,69	1161
Mindre strandpipare	1	<0,01	0	-	1
Större strandpipare	77	0,09	22	0,02	99
Tofsvipa	52	0,06	15	0,01	67
Storspov	11	0,01	9	0,01	20
Rödbena	251	0,30	194	0,17	445
Drillsnäppa	396	0,48	442	0,38	838
Roskarl	191	0,23	148	0,13	339
Kustlabb	65	0,08	124	0,11	189
Skrattmås	1988	2,40	931	0,79	2919
Fiskmås	3895	4,69	4564	3,89	8459
Silltrut	669	0,81	445	0,38	1114
Gråtrut	1411	1,70	1337	1,14	2748
Havstrut	372	0,45	457	0,39	829
Skräntärna	231	0,28	30	0,03	261
Fisktärna	784	0,94	496	0,42	1280
Silvertärna	2729	3,29	2770	2,36	5499
Sillgrissla	0	-	136	0,12	136
Tordmule	105	0,13	2933	2,50	3038
Tobisgrissla	295	0,36	1030	0,88	1325
Summa	26259	31,64	60860	51,84	

av inventeringen stannade vid 1 171 par. I skärgården som helhet är arten klart talrikast i innerskärgården, särskilt i den norra regionen, men den häckar också väl spridd i den mellersta zonen. Att partätheten är klart högre i den inre zonen beror till stor del på att tätheten i norr är nästan tre gånger högre än i den mellersta och södra regionen där den är i paritet med mellanskärgården i sin helhet. Fisktärnan har totalt sett minskat rejält, med minst en tredjedel, sedan 1975 och då företrädesvis i mellan- och ytterskärgården. Nedgången har varit minst i den norra regionen. Merparten av Norrtälje kommun är belägen inom den norra regionen, men det finns också stora delar av regionen (i sydväst) som inte tillhör kommunen. Tittar man på vad som har hänt inom Norrtälje kommuns gränser (uppgifter från Bill Douhan), finner man dock att arten, totalt sett, har ökat något (+10%). Eftersom fisktärnan även här har minskat kraftigt i både den mellersta och yttre zonen, beror ökningen på en rejäl förbättring i innerskärgården. En del av denna uppgång är troligen skenbar, och beror säkerligen på att fler tärnor bokfördes som obestämda vid den första inventeringen än vid den andra.

Antalet artbestämda fisktärnor i Norrtälje kommun var 496 par (410 – 75 – 11) och med de 784 som registrerades i Uppsala län blir det totalt 1 280 par.

Silvertärna

Silver- och fisktärna kan vara svåra att skilja från varandra och häckar gärna i mixade kolonier. Vid båda inventeringarna har relativt många tärnor bokförts som obestämda, vilket påverkar bilden av beståndsutvecklingen. Det förefaller dock som om silvertärnan har ökat något sedan den förra inventeringen, och nu registrerades 5 108 par. Den högsta partätheten konstaterades i ytterskärgården, medan den var bara hälften så hög i mellanskärgården. I innerskärgården är silvertärnan en fåtalig häckfågel.

Antalet med säkerhet bestämda silvertärnor i Norrtälje kommun uppgick till 2 770 par (180 – 434 – 1 656) och i stort sett lika många, 2 729 par, noterades i Uppsala län.

Det innebär totalt 5 499 par i rapportområdet.

Sillgrissla

Sillgrisslan har ökat kraftigt i Stockholms län under senare tid, från 52 par 1975 till 494 par i början av 2000-talet. Beståndet är koncentrerat till några få öar med 340 par på Grän och 110 på Svenska Högarna som de i särklass bästa lokalerna.

Inga häckningar noterades i Uppsala län, vilket gör att det häckande beståndet i rapportområdet inskränkte sig till 136 par, 110 på Svenska Högarna, 25 på Hällskären (utanför Singö) samt 1 par på Tjärven (norr om Söderarm).

Tordmule

Även tordmulen har haft en avgjort positiv beståndsutveckling sedan den förra inventeringen (+368 %), vilket innebär att 6 153 par inräknades vid den senaste inventeringen. Bortsett från några få par längst söderut i mellanskärgården påträffas övriga tordmular i den yttre zonen. Arten häckar gärna i kolonier och nära 5 000 av länets alla tordmular påträffades i tre områden: 2 299 par på Svenska Högarna, 1 680 par på Gunnarstenarna och 900 par på Grän.

Antalet häckande par i Norrtälje kommun var 2 933, samtliga i den yttre zonen. Tillsammans med de 105 par som noterades som häckande i Uppsala län blir det totalt 3 038 par.

Tobisgrissla

Mer än 90 % av alla tobisgrisslor, 1 461 par, häckar i ytterskärgården, men det finns fortfarande ett smärre antal även i den mellersta zonen. Flertalet par häckar i kolonier, men dessa är aldrig lika stora som hos andra alkor. I motsats till sillgrissla och tordmule har tobisgrisslan minskat, och det kraftigt (-75 %), sedan 1970-talet. De få par som tidigare fanns i innerskärgården är numera borta och även i den mellersta zonen är det stora flertalet försvunna. Att arten har klarat sig något bättre i ytterskärgården beror mest på att paren har koncentrerats till öar som saknar mink.

Tobisgrissla *Cephus grylle*. FOTO: ROINE KARLSSON

Norrtälje kommun hade med 1 030 par (0 – 21 – 1 009) merparten av länets tobisgrisslor och tillsammans med de 295 som inräknades i Uppsala län blir det 1 325 par i rapportområdet.

Övriga arter

Utöver ovan redovisade arter registrerades ytterligare några, i flertalet fall endast i Norrtälje kommun eller i Uppsala län, med några få par vardera. Hit hör två arter simänder, stjärtand och åрта. I Stockholms läns skärgård hittades ett par stjärtand (utanför Norrtälje kommun), medan åtta par registrerades som häckande i Uppsala län, där arten är känd som en årlig, men mycket fåtalig, häckfågel vid kusten. Även åрта noterades som häckande i både Norrtälje kommun och Uppsala län, fyra respektive fem par, vilket är något fler än de två par som registrerades i Norrtälje kommun 1975. Huruvida dessa par verkligen skred till häckning eller inte är okänt, men de uppträdde på lokaler som är tänkbara häckningsmiljöer.

Medan stjärtand och åрта inte var oväntade, var en konstaterad häckning av alfågel i

Norrtälje mer oförmodad. Enstaka häckningar är dock kända sedan tidigare, och det har då spekulerats om att det skulle kunna vara en flygförmögen hona som fått sällskap av en hane och stannat kvar i skärgården för att häcka på dessa sydliga breddgrader och i en annorlunda miljö.

Tre par storlom registrerades som häckande i Norrtälje kommun och fyra par i Uppsala län. I samtliga fall är det sannolikt att det var revirhävdande par och inte besökande från insjöar. Vid inventeringen 1975 noterades inga par i Norrtälje kommun, men enstaka häckningar har konstaterats mellan inventeringarna.

Utöver skäggdopping häckar även gråhake- och svarthakedopping längs kusten och i skärgården. Av den senare arten påträffades åtta par i Norrtälje kommun och tio i Uppsala län. Vid den förra inventeringen hittades endast ett häckande par i Norrtälje, och det råder inga tvivel om att arten har ökat i denna miljö. Gråhakedoppingen är en nyinvandrad art i skärgården och ännu mycket fåtaligt förekommande. Vid inventeringen i Stockholms län hittades två par, båda i Norrtälje kommun,

men inget par i Uppsala län.

Storspov har sedan länge häckat sparsamt i skärgården. Vid inventeringarna registrerades 13 par i Stockholms län, därav nio i Norrtälje, och elva i Uppsala län. Arten kan häcka ända ute i ytterskärgården. Vid den förra inventeringen i Stockholms län hittades också 13 par.

Avslutningsvis kan två exempel på för skärgården ytterst udda häckfågelarter nämnas. Det var dels ett par rörhönor, som häckade på en ytterst fågelrik ö i Vaddövikens i Norrtälje kommun, dels ett par mindre strandpipare vid Hargsviken i Uppsala län.

Några skillnader i skärgårdens häckfågel-fauna mellan Norrtälje kommun och Uppsala län.

Det finns stora skillnader i den häckande kustfågel-faunans sammansättning mellan skärgårdarna i Norrtälje och i angränsande Uppsala län. Resultaten av inventeringarna i början av 2000-talet visar att det är i stort sett samma arter som häckar i båda områdena, men par-tätheten räknat på samtliga kustfågelarter är klart högre i Norrtälje jämfört med Uppsala län; cirka 52 respektive 32 par/km² (se Tabell 1). Den mest påtagliga skiljaktigheten för en besökare är bristen på ejder i Uppsala län. Medan den utgör mer än hälften av samtliga kustfåglar i Norrtälje kommun (57 %) är motsvarande värde för Uppsala län endast 14 %. Partätheten för ejder är nära sju gånger så stor i Norrtälje skärgård. Skillnaden är så avgörande att om vi bortser från ejdern är partätheten för övriga kustfågelarter tillsammans högre i Uppsala län än i Norrtälje kommun; cirka 27 respektive 22 par/km².

Tabell 2. En jämförelse i täthet mellan Uppsala län och Norrtälje kommun för de kustfågelarter som registrerades vid inventeringarna i respektive skärgård i början av 2000-talet. För de arter som registrerades i båda områdena har index 100 satts för respektive art i det område som hade den lägsta tätheten.

Art	Uppsala		Norrtälje	
	Antal par	Index	Antal par	Index
Stjärtand	8		0	
Mindre strandpipare	1		0	
Skräntärna		1089		100
Kricka		849		100
Storskarv		623		100
Större strandpipare		495		100
Tofsvipa		490		100
Snatterand		424		100
Skrattmås		302		100
Fisktärna		224		100
Silltrut		213		100
Storlom		189		100
Rödbena		183		100
Roskarl		183		100
Svarthakedopping		177		100
Årta		177		100
Storspov		173		100
Grågås		164		100
Gravand		163		100
Gråtrut		149		100
Storskrake		141		100
Silvertärna		139		100
Småskrake		137		100
Skedand		132		100
Drillsnäppa		127		100
Fiskmås		121		100
Knölsvan		120		100
Gräsand		120		100
Brunand		118		100
Havstrut		115		100
Vigg		104		100
Kanadagås		100		135
Kustlabb		100		135
Knipa		100		141
Strandskata		100		164
Skäggdopping		100		172
Vitkindad gås		100		233
Tobisgrissla		100		247
Svärta		100		409
Ejder		100		678
Sothöna		100		1748
Tordmule		100		1975
Alfågel	0		1	
Rörhöna	0		1	
Gråhakedopping	0		2	
Sillgrissla	0		136	

En annan skillnad, som har stor betydelse för den totala partätheten i Norrtälje, är den goda förekomsten av alkor, d.v.s. sillgrissla, tordmule och tobisgrissla. Dessa tre utgör 7 % av alla kustfåglar i Norrtälje, men endast 1,5 % i Uppsala län. Om vi, utöver ejder, även räknar bort det häckande beståndet av alkor, blir det totala antalet par av övriga arter nästan exakt lika många i de båda områdena. Partätheten ligger kvar på cirka 27 par/km² i Uppsala län, men sjunker till cirka 19 i Norrtälje skärgård.

Ejder och alkor utgör ett väsentligt inslag i den häckande kustfågelfaunan i Norrtälje, men det finns andra arter som istället har en avgörande betydelse för fågelrikedomen i Uppsala län. Faktum är att av de 40 arter, som registrerades som häckande i båda områdena, har så många som 29 högre tätheter i Uppsala län. Samtliga arter simänder, måsfåglar och tärnor tillhör dessa, men också, dock med enstaka undantag, gäss (inte kanadagås) och vadare (inte strandkata). Hit hör också andra arter som vigg, brunand, små- och storskrake samt även storskarv. Att alla dessa förekommer i tätare bestånd i Uppsala läns skärgård är dock rimligt, då stora delar av denna skärgård har en annan karaktär än den i Norrtälje. Skärgården i Uppsala län är till stor del mer låglänt och vattendjupet ringa. Detta passar dessa arter och de grunda vattnen gör också att det är lättare för måsar och tärnor att komma åt den föda de behöver, d.v.s. i första hand fisk. Kanske är det också så att tillgången på fisk är bättre här. Å andra sidan kan man fundera över varför partätheten hos kustlabbs, trots att bestånden av måsar och tärnor är större i Uppsala län, ändå är högre i Norrtälje skärgård.

Det är således få arter som har högre tätheter i Norrtälje, men till dessa hör i första hand svärta, knipa, skäggdopping och sothöna. Av dessa hör svärtan ytterskärgården till, d.v.s. där även ejdern är som talrikast, medan övriga tre i första hand häckar i den inre zonen. Partätheten för skäggdopping är bara hälften i Uppsala län, vilket sannolikt mest är en följd av brist på lämpliga vassar att häcka i, men man kan fråga sig varför sothönan, som också

Sothöna *Fulica atra*. FOTO: ROINE KARLSSON

placerar sitt bo i vass, är så fåtalig; endast 11 par i hela Uppsala läns skärgård! Finns det så mycket vass att den räcker till nära 500 par skäggdoppingar kan det tyckas rimligt med fler häckande sothöns.

Särskilt skyddsvärda skärgårdsområden

I slutet av redogörelsen om kustfågelbeståndets utveckling i Stockholms län försöker författaren finna så kallade refugier (tillflyktsorter), som är att anse som särskilt värdefulla och som därmed borde avsättas som fågelskyddsområden, naturreservat och/eller SPA-områden (Special Protection Areas).

För att kunna göra denna bedömning görs ett lovvärt försök att rangordna de inventerade skärgårdsområdena enligt följande kriterier: diversitetsindex (ju fler arter, desto högre index), antal par, partäthet, frekvenspoäng (antal av en art i förhållande till den svenska respektive europeiska totalpopulationen samt frekvenspoäng/km²).

Med hjälp av dessa kriterier erhålls en rangordning där Gillöga, Svenska Högarna och Singö får maximala sex omnämningen, Spillersboda fem, Svartlöga fyra; Systrarna, Söderarm, Tjärven och Understen tre; Hållskären, Kallskär, Norröra, Rödlöga, Singöfjärden södra samt Skarv två. Av totalt 33 klassade områden finns således 15 i Norrtälje kommun.